

POLITIKAI ESSZÉ

KÖRÖK A HOMOKBAN

MAJOR NÁNDOR

A HÁTTÉR

1995. december 21-én. – Megkaptam az újságkivágást a *Magyar Nemzet* 1995. november 18-ai számából, amelyet Burány Nándorral az íróegyesület kongresszusának szünetében Budapesten sebtében átfutottunk. Interjú Fejtő Ferencsel kiadásra kerülő könyveiről, közben rövid vázlat Trianon utóhatásának mai franciaországi kicsengéseiről. „Magyarországgal különös igazságtalanságok történtek” – így szól a cím.

„A magyarok több okból sem követhetik Iliescu és Meciar receptjét: egyrészt józanabbak, másrészt európaiabbak, mint például a románok; harmadrészt bizonyos nemzeti követelések érvényesítésére sem szövetségekkel, sem megfelelő hadsereggel nem rendelkeznek. A szerbek azért tudták 1991-től véghezvinni etnikai rémségeiket, mert Európa egyik legerősebb hadserege állt Milošević rendelkezésére. Hódító nacionalizmusnak csak akkor van racionalitása, ha komoly katonai és diplomáciai erő áll mögötte. Ez Magyarországon nem tételezhető föl: szélsőséges, demagóg erőknél ott ma nincsen materiális és nemzetközi háttér” – mondja Fejtő.

Nagyjából csakugyan ez a helyzet. Kijózanító, világos szavak. Talán csak azon tanakodhatnánk – félreértések elkerülése végett –, hogy hiszen „bizonyos nemzeti érdekek érvényesítésére” a Horthy-korszakban sem volt meg a „materiális és nemzetközi háttér”, Magyarország mégis szívvel-lélekkel a „Nem, nem, soha!”-féle revíziós politikát követte. Mindvégig. Talán azért, mert a nemzet politikai osztálya úgy képzelte el, hogy szellemi erővel és nagy-nagy akarással pótolható az a bizonyos hiányzó „háttér”? Vagy hogy az igazság előbb-utóbb mégis győzedelmeskedik? Ha ma másként van, akkor talán a tudatvilágban történt változások vezették a nemzet többségét annak belátására, hogy valóban vannak megmásíthatatlan s alig megmásítható adottságok is. Kényszerpályák. A pusztá akarata gyümölcsként már rég nem történtek csodák. Aki a halottait és vereségeit nem képes elhantolni, csak újabb vereségeket és

halottakat arat. Vagy nem ez volna-e a tanulság abból, hogy Magyarország huszonöt év leforgása alatt egymás után kétszer megkapta ugyanazt a Trianont?

És van-e a „hódító nacionalizmusnak” napjainkban még egyáltalán „racionális”-a? Miért is válhatnak „etnikai rémtettek” a „hódító nacionalizmus” azon vezéreinek kezében, akik ütőképes hadsereggel rendelkeznek, „racionális”-sá? Hiszen nem az történt-e, hogy „Európa egyik legnagyobb hadseregének” maradványai – a felmorzsoló nemzetközi zárlat hatására – négy év múltán csúfos vereséget szenvedtek Horvátországban is meg Boszniában is, s csak a daytoni békeszerződés mentette meg őket a teljes összeroppanástól? Nem az történt-e, hogy Szerbiát a „hódító nacionalizmus” szolgálata a szomszédai közül kiemelkedő, iparilag közepesen fejlett Jugoszláviából az évtizedekkel mögötte kullogó szomszédai háta mögé vetette? Még ha Szerbia ki is csikart Boszniából egy gúzsba kötött szerb „tagállamot”, amellyel már jómaga sem tud mit kezdeni, mekkora ára volt saját anyagi és erkölcsi degradációjának? Van-e ebben akármilyen „racionális”?

A HATÁRMÓDOSÍTÁS

1995. december 22-én. – Előkerestem azt a kommentárt, amelyet a Csurka-párt határmódosítást igénylő közleményének kiadása alkalmából 1995 nyárutóján írtam. Nem akadt, aki közölte volna. Merthogy – úgymond – Csurka meg sem érdemli, hogy reagáljanak rá; csak nőne vele az ázsiója.

Annak az indítványnak, amelyet a Csurka-párt „a délszláv válság magyar vonatkozásainak a megoldására” tett, így hangzik központi, lényegét kifejező mondata: „A legegyszerűbb és legigazságosabb megoldás az volna – amennyiben a magyar önrendelkezés nem valósítható meg, és a magyarok Szerbia kebelén belül nem tudják megvédeni ősi lakóhelyüket –, ha a magyar fél is részt venne a területek felosztásában, és Vajdaság magyarlakta része, néhány város és néhány falu, ahol a legtöbb magyar él, magyar területté válna.”

A vak vagdalózás iskolapéldája ez a szöveg. Nemcsak azt nem tudjuk, honnan veszi a Csurka-párt, hogy Szerbiában valamiféle „területek felosztása” esedékes, amelyben a magyar fél saját elhatározása szerint részt vehetne vagy kimaradhatna belőle, hanem azt sem, mikor kellene a határmódosítást megelőző kikötések kudarca vagy sikere alapján a döntő lépést megtenni. Talán a „területek felosztásának” az idejére? S ha annak sohasem jön el az „ideje”? Hiszen a nemzetközi közösség félreérthetetlen Szerbia határainak – s minden meglevő határnak – szilárd elismerésében. A magyarok hajlékait végül úgyahogy mégis megvédi majd maguk az érintettek. Magyar autonómiára azonban egyelőre nincs kilátás. Mindamellett semmivel sem zárhatjuk ki – hovatöbb bízunk benne –, hogy akár egy-két évtized múltán mégis lesz belőle

valami. Már mint a kulturális autonómiából. Amikor majd a románoknak, szerbeknek, szlovákoknak „megjön az esze”, miként azt Fejtő Ferenc mondotta volt tegnap idézett interjújában. Merthogy a franciák, velük Európa is, erre várnak. De ugyan mire alapozza a Csurka-párt, hogy Szerbia kész volna napjainkban Magyarországnak átadni azt a bizonyos „néhány várost és néhány falut”, ha előtte nem volna hajlandó még csak kisebbségi autonómiát sem adni ugyanott a szerbiai magyaroknak? Miért tenné ezt?

Az élet gyakran unalmas dolog. Aki a határmódosítás gondolatával foglalkozik, annak be kell merészkednie a demográfia felettébb unalmas, de kérelmetlen világába is. A Csurka-párt szemlátomást ezt is elmulasztotta. Kezdjük talán azzal, hogy az 1991. évi népszámlálás adatai szerint a 339 491 lelket számláló vajdasági magyarságból 197 529 (58 százalék) él többségben, nyolc egymással szomszédos község területén. Szabadkán csak relatív, a többi hét községben abszolút többséget alkot (Kanizsa, Zenta, Csóka, Ada, Becse, Topolya, Kishegyes). Eszerint a vajdasági magyarságnak csaknem a fele, 141 862 fő (42 százalék) ezen a tömbön kívül él.

De a tömbön belül sem túlságosan kedvező az arány. A nyolc községben ugyanis összesen 344 310 polgár él, s így a 197 529 magyar 57 százalékos többséget képez. Nem nehéz kiszámolni, hogy a nem magyarok száma sem jelentéktelen: 146 781 ember (43 százalék). A magyar területi autonómia követelésére így a kívülállók olykor csak hümmögnek.

Ha pedig helyes a VMDK becslése, amely szerint erről a térségről a népszámlálás óta a háborús atrocitások miatt mintegy 30 000 magyar távozott, miközben ugyancsak mintegy 30 000 szerb menekült települt be, akkor most a magyarok száma 167 529, illetve 49 százalék lehet, a nem magyaroké pedig 176 781, azaz 51 százalék. Azért hümmögnek tehát a kívülállók, mert ilyen, országos viszonylatban kisebb változások is nagy mértékben felboríthatják a nemzeti összetételről alkotott képet.

Leginkább Csókát, Becsét és Kishegyest fenyegeti a többség elvesztése, Szabadkán pedig a magyarság 43 százalékos arányszáma 34 százalékosra csökkenhet. A magyar többség csak Kanizsa, Zenta és Ada községekben, időlegesen talán Topolyán (56 százalék körül) is szilárd maradna. Ebben a négy községben a VMDK feltevése alapján készített becslésem szerint most mintegy 82 816 magyar élhet, tehát a vajdasági magyarságnak mintegy 24 százaléka. A vajdasági magyarságnak 76 százaléka ezeken a községeken kívül, valódi multinacionális környezetben, félreérthetetlenül kisebbségben él.

Nagyon jó volna, ha a VMDK becslése túlzónak vagy hamisnak bizonyulna.

BARANYA

1995. december 24-én. – Jovan Ćirilov teatrológus és publicista, akinek soha véletlenül sem jutna eszünkbe nemzeti elfogultságot tulajdonítani, a daytoni–erdődi békekötéssel kapcsolatban, amelyről a helybeli szerb fegyveresek azt igyekeztek bizonygatni, hogy „szó sincs benne Horvátországba történő reintegrációról”, sőt aztán bizarr módon megünnepelték az elveszett knini állam államiságának az ünnepnapját is, állandó rovatában, a NIN-ben, *Baranya* címmel azt igyekezett elmondani, hogy ez a mostani nemzetközi diktátum nem az első ilyen diktátum Baranyával kapcsolatban, s nem is Baranya egészére vonatkozik, hanem csak egyötödére, hiszen a négyötöde odaát maradt Magyarországon.

Az első nemzetközi diktátum pedig annakutána történt, hogy „a győztes szerb katonaság 1918-ban elfoglalta Pécsét és Baranyát”; vagyis a trianoni békeszerződéssel. A szerb katonaság kivonulásának napjaiban, 1921 augusztusában aztán, a kommün bukásakor Pécsre menekült forradalmárok maroknyi csapata „kikiáltotta a Baranyai Szerb–Magyar Köztársaságot”, amelynek Petar Dobrović szerb festő lett az elnöke. A köztársaság mindössze egy hétig egzisztált. Aztán Horthy véget vetett a kalandnak. Ćirilov idézi Krleža 1955-ből származó lapidáris feljegyzését e liliputi köztársaság mibenlétéről.

Ennyi az egész. Egy szóval sem több. A tanulságot nem Ćirilov rága a szánkba, jómagam vontam le, az olvasó: a szerbeket eddig két ízben is nemzetközi diktátummal szorították ki Baranyából. Trianonban a négyötödét kellett visszaadniuk, Daytonban meg a hátramaradt egyötödét is elvették tőlük. Lehet, hogy más, mélyebb tanulság is lappangott a sorok között, de előttem nem nyílt meg a szöveg.

Nem Ćirilov írása juttatta eszembe Stevan Moljević *Homogén Szerbia* című fogalmazványát, hanem Pécs pusztá említése. Talán illetlenség Ćirilovval egy napon említeni Moljevićet, mégis, a kísértés erősebb nálam: akárki nevezze is meg előttem Pécsét, Moljević szövege beugrik az „ekránomra”. Hosszú évek óta így van ez már. Előttem a szöveg, előttem a hozzá tartozó primitív térkép is. A térképen Pécs, Baja, Szeged olyan területként van feltüntetve, amelyre Szerbia a második világháború végeztével igényt tart. Miért? Nincs rá válasz. Stevan Moljević volt a csetnikmozgalom ideológusa, ő vezette Draža Mihailović tábornok Ravna Gora-i Mozgalmának politikai osztályát. Draža Mihailović a Londonba menekült jugoszláv királyi kormány hadügyminisztere volt, s a Hazai Hadsereg hivatalosan kinevezett parancsnoka. Stevan Moljević szövege még 1941-ben készült, s voltaképpen a jugoszláv királyság hazai szerb centrumának a háborús céljait fogalmazta meg. Horthy 1944-ben, miután Hitler megszállta Magyarországot, Draža Mihailovićyal is igyekezett kapcsolatot teremteni. Fiát, Miklóst, épp akkor fogták le a németek, amikor Draža Mihailović emberével kellett volna találkoznia. Draža Mihailović szegről-végről kollaborált a német csapatokkal. 1945 tavaszán Tito partizánjai szétverték

mozgalmát, Draža Mihailovićot bíróság elé állították, majd kivégezték. Stevan Moljević börtönbüntetést kapott, s miután leülte, szabadon élt. A mai szerbiai ellenzéki pártok nemzeti szárnyának túlnyomó többsége a Draža Mihailović teremtette Ravna Gora-i Mozgalom követőjének tekinti magát.

„Államberendezésünknek az volt az alapvető hibája, hogy 1918-ban nem jelöltük ki Szerbia határait. Ezt a hibát helyre kell hoznunk, most vagy soha”, nyilvánította ki Moljević *Homogén Szerbia* című fogalmazványában, s tüstént aprólékosan le is írta, merre húzódik majd a Nagy-Szerbia határa. Ő persze nem használta ezt a kifejezést. Ő csak homogén Szerbiáról beszélt. Az Észak-Szerbiáról szóló résznél található ez a kitétel: „Ehhez a körzethez hozzátartozik Baranya Péccsel és a Kelet-Bánság Temesvárral és Resicával.”

S hogyan kellett volna ezt a homogén Szerbiát létrehozni? „A szerbek csak akkor hozhatják helyre a hibát – állította Moljević –, ha tüstént Jugoszlávia feltámasztásakor, már az első pillanatban, és anélkül, hogy bárkit megkérdőnének, létrehoznák a homogén Szerbiát a fentebb leírt határok között, s csak aztán, a kész tények alapján hozzálátnak minden más kérdés rendezéséhez a horvátokkal és a szlovénekkal.” A szövegből azt is megtudjuk, hogy Moljević Jugoszláviát három köztársaság föderációjaként képzelte el. A góliát Szerbia a térképen teljesen körülölelte az afféle indiánrezervátumnak látszó, liliputi Horvátországot és Szlovéniát.

A továbbiakban megtudjuk: annak alapján, hogy a Balkánon egyedül tanúsított ellenállást mind a török terjeszkedésnek Nyugat felé, mind a német terjeszkedésnek Kelet felé, Szerbiát vezető szerep illeti meg a Balkánon. Szerbia természetesen Gladston elvéhez tartja magát: „A Balkán a balkáni népeké!” Ez a kiindulópont. „A szerbeknek be kell tölteniük történelmi küldetésüket, de erre csak akkor lesznek alkalmasak, ha Jugoszlávia keretében, amelyet saját szellemiségükkel hatnak majd át, és saját pecsétjükkel látnak majd el, a homogén Szerbiába tömörülnek. A szerbeknek hegemoniát kell gyakorolniuk a Balkán felett, de ahhoz, hogy a Balkán felett hegemoniájuk lehessen, előbb Jugoszláviában kell hegemoniára szert tenniük”, írta igen logikusan Moljević.

1945-ben mégsem sikerült Moljević szerbjeinek „most vagy soha” alapon létrehozniuk a homogén Szerbiát; Jugoszlávia nem három, hanem hat köztársaságból kerekedett föderációvá. Így Szerbiának kijelöltettek ugyan a határai, de korántsem ott, ahova Moljević képzelte őket. És nyilván ebből származott a baj 1991-ben, amikor a második Jugoszlávia széthullott. Moljević nyílt és titkos hódolói szerint a szerbek kétszer követtek el hibát: 1918-ban és 1945-ben, mert Szerbia határait nem a szerb nép etnikai határai mentén jelölték ki. Megindult tehát a háború a Karlobag–Karlovac–Virovitica vonalán elképzelt határ elfoglalásáért.

De hogy korántsem ott húzódtott volna az etnikai határ? Így igaz. Hiszen tudott arról már Stevan Moljević is, de volt rá megoldása. „Ezekre a stratégiai és közlekedési vonalakra és csomópontokra Szerbiának biztonsága, élete és fennmaradása miatt szüksége van, még ha néhol napjainkban nincs is meg a szerb többség – írta Moljević. – Szerbiának és a szerb népnek kell szolgálniuk, hogy ne ismétlődhessenek meg többé azok a súlyos meghurcoltatások, amelyekben a szerbeket szomszédjaik részesítették, amint csak tehették. A lakosságcsere és a kivándoroltatás, kivált a horvátoké a szerb területekről és a szerbeké a horvát területekről, az egyetlen járható út ahhoz, hogy szétválasszódjanak, s jobb viszony bontakozhasson ki közöttük . . .”

Ráment négy év, s az állítólag 1918-ban elkövetett hiba még mindig nincs helyrehozva. Egyelőre nem is lesz. Szerbia most békére készülődik, s talán a végzetes álmoktól is elköszön. Legalább a mostani nemzedék. Pár évtized múlva pedig – az már mások gondja lesz.

A VÁLASZ

1996. január 5-én. – Živorad Stojković közíró fent járt Pesten a magyar és a szerb értelmiségieknek a „dialógusán”. Mivel ezen a „dialóguson” Konrád György – a PEN békeszorgalmazó céljait ecsetelve – „a háborús bűncselekményeknek egy direkt példájával végezte beszédjét, amelyről Konrád úr egy amerikai újságban olvasott, s amelyet a boszniai szerb katonaság parancsnokának tulajdonítanak”, Stojković most annak jogán, hogy „mi, szerbiaiak saját szemünkkel látjuk ennek a monstruózus háborúnak az áldozatait”, a belgrádi NIN-ben válaszol Konrádnak. A cikk címe: *Egy válasz Konrád Györgynek. Az alcím: A háborús bűncselekményekről.*

A „válaszban” azonban Živorad Stojković egy szóval sem célzott arra, hogy Konrád György netalán rossz példával hozakodott volna elő, s persze arra sem tett kísérletet, hogy hitelt érdemlő bizonyítékokkal cáfolja – például – Mladić tábornok srebrenicai háborús bűncselekményeit. Így nem szabályos „válaszról” van szó; a szövegnek – úgy látjuk – az a célja, hogy Živorad Stojković kioktassa Konrád Györgyöt, s nevének felhasználásával a nagyközönséget: mit volna ildomos a délszláv háború esetében „értelmiségi szemmel” háborús bűncselekménynek tekinteni.

Stojković emlékeztet rá, hogy a Szerbiai Íróegyesület és a Szerb PEN még 1992. február 4-én, tehát a Biztonsági Tanács kezdeményezése előtt követelte nemzetközi bíróságok alakítását a háborús bűnök kivizsgálására, méghozzá azért, mert elszörnyedtek azokon a bűncselekményeken, amelyeket – nem mondja, hogy kik – a szerb fegyvereseknek tulajdonítottak. Stojković és kör-

nyezete – úgymond – arra a meggyőződésre jutott, hogy a hadviselő felek „félelmetesen hasonlítottak egymásra”.

S közben egy kulcsfontosságú mondat hangzik el: „De a bűnösök listáját semmiképpen sem szabad csak egyetlen hadviselő félre s csak a háborús bűncselekmények katonai egzekutorjaira szűkíteni.” Vagyis hát nemcsak szerbek s nem is csak hadfiak követnek el háborús bűnöket. Kétségtelenül így van. De hát kikre és mikre kívánja Stojković voltaképpen Konrádnak – s országvilágnak – a figyelmét háborús bűnök dolgában ráirányítani? Kik azok, akik Stojković szerint netalán az eddig megvádoltaknál is nagyobb figyelmet érdemeltek volna? „Anélkül, hogy prejudikálnánk a bűnösöket, az előzetes eljárásban nemcsak a jogi tényeket és körülményeket kellene teljességükben megállapítani, hanem azokat a kívülről jött, nyílt beavatkozásokat is, amelyek oda vezettek, hogy a Krajina, Bosznia, Hercegovina, Nyugat-Szlavónia mindhárom népnek tömeges kivégzőhelyévé váljon – írja Stojković. – Tulajdonképpen azt gondolom, hogy a háborús bűnösök listájának élére azoknak kell kerülniük, akik a mai világ legfőbb hatalmi gócaiban a végzetes külpolitikák protagonistái voltak. Mindazoknak tehát, akik tudatosan tervezték és serkentették a nemzetek közötti összeütközéseket a soketnikumú Jugoszláviában, aztán meg könnyelműen ítékeztek ennek az éppenséggel etnikai tekintetben nem homogén országnak a széthullása felett, a hozzá tartozó szeparált közösségek javára.”

S ugyan kikről gondolja még Stojković, hogy több keresnivalójuk volna a háborús bűnösök listáján, mint az eddig megvádoltaknak? „Háborús bűnek tekinthetjük a hatalmas médiarendszerek propagandaműsorait is – írta Stojković –, amelyek a balkáni pokol prezentálásában átvették a szovjet marketing egyoldalú, tendenciózus módszereit. Ez a totalizált médiarendszer előkészítette a világ közvéleményét a téves politikai döntésekre, a büntetőexpedíciók alkalmazására avégből, hogy a hitelességet nélkülöző politikát a szakszerű brutalitás hatása erősítse meg.”

Stojković tehát ahhoz a különös felfogáshoz tartja magát, hogy mindazért, ami egy-egy országban, egy-egy területen történik, nem azok tartoznak elsősorban felelősséggel, akik a helyszínen hatalmat gyakorolnak, hanem sokkal inkább távoli országok egyébként félvállról kezelt hatalmasságai.

Nem árt tehát emlékeztetnünk, hogy a háború kirobbantását, a háborúra való felbujtást, sőt magát a hadviselést sem tekinti egyetlen nemzetközi konvenció sem bűnügyileg üldözendő dolognak; ezeket a világszervezet helyteleníti ugyan, de ellenük legfeljebb politikai vagy gazdasági intézkedéseket alkalmaz. A nemzetközi konvenciók szerint csak a hadviselésben tiltott, pontosan megnevezett módszereket és eszközöket üldözik háborús bűnként. Živorad Stojković lamentációja tehát úgy is felfogható, hogy a háborús bűnök lajstromjának bővítését kezdeményezi, amiben talán van is némi ráció. De még ha

Stojkovićnak sikerülne is máról holnapra ilyen nemzetközi konvenciót – egyet vagy többet – elfogadtatnia, az igazságszolgáltatás mai ismérvei szerint nem lehetne azok rendelkezéseit visszamenő hatállyal a délszláv térségben befejező előtt álló háborúra is alkalmazni. Feltéve, ha csakugyan a jogállamot igyekezzük talpra állítani, s nem kívánunk visszatérni a „forradalmi igazságszolgáltatáshoz”, amely ezt az elvet olykor készséggel mellőzte. Vagyis kész volt elítélni embereket olyan cselekményekért is, amelyek elkövetésük pillanatában nem is voltak bűnügyileg szankcionálva.

Stojković „válaszának” tehát nincs semmi gyakorlati relevanciája; aki elővassa, az a következő dilemma elé kerül: vajon helyénvaló-e a napjainkban nemzetközileg szankcionált háborús bűnök elkövetői ellen az érvényben levő igazságszolgáltatást alkalmazni, vagy csak akkor lesz majd indokolt eljárás indítani ellenük, amikor már azok is perbe foghatók lesznek, akik Živorad Stojković felfogása szerint ezeknél is nagyobb háborús bűnököt követtek el. Nem nagy gond ennek a dilemmának az eldöntése. Annál inkább helyénvalónak látszik a már szankcionált háborús bűnök üldözése, mert két igazságszolgáltatási elv is biztosítékot nyújt az ellen, hogy ártatlanokat perbe fogjanak: az egyik az, hogy általában vett háborús bűnökért senki sem üldözhető, hanem csak konkrét helyen és időpontban végrehajtott háborús bűnökért, a másik meg az, hogy konkrét háborús bűnökért is csak az fogható perbe, akinek „részvételét” releváns bizonyítékok igazolják. Megnyugtató az a banális körülmény, hogy a Lasva-völgyi háborús bűnökért Kordić és Blašković tábornok is csak bizonyítékok esetén vádolható, a srebrenicai erdőkben elkövetett háborús bűnökért pedig Karadžić és Mladić tábornok is csak ugyanolyan feltétellel, miközben azt a tényt, hogy Mock osztrák és Genscher német külügyminiszter sürgette Bosznia függetlenségének elismerését, senki sem tekintheti bizonyítékkal arra nézve, hogy akár a srebrenicai, akár a Lasva-völgyi háborús bűnök elkövetésében bűnrészesek volnának. Végtére ugyanis: az ellenségek úgy is háborúzhattak volna, hogy közben nem követnek el egyetlen háborús bűncselekményt sem.

Így valahogy állunk. Nem szabadulhatunk attól az érzésünktől, hogy Živorad Stojković Konrád Györgyhöz címezte ugyan „válaszát”, de az voltaképpen senki másnak, mint a szerbiai olvasóközönségnek szólt. Szerecsenfürdetés volt a rendeltetése, vigasztaló csűrés-csavarással.

A SZÉGYEN

1996. január 9-én. – Butrosz Gáli, az ENSZ főtitkára 1995. november 9-én azt írta jelentésében, hogy Srebrenica térségében, miután Mladić tábornok katonái elfoglalták a várost, mintegy háromezer embert kivégeztek, s további,

mintegy ötezeröttszáz ember szórén-szálán eltűnt. Kijelentette, az atrocitásokról „megdönthetetlen” bizonyítékok vannak. Az ott foglyul ejtett holland kéksisasok vallomása, a kivégzőosztagok elől megszökött keveseknek a vallomása, a tömegsírokról készült légi felvételek bejárták a világot. A dolog a rekkenő nyár derekán, 1995 júliusában történt. Karadžićek sem az ENSZ-nek, sem a Nemzetközi Vöröskeresztnek nem engedélyezték, hogy Srebrenica térségében felderítést végezzenek. „Az egész szörnyőséget ezután kell majd a helyszínen is kivizsgálni és feltárni” – áll Gáli jelentésében. A hágai Nemzetközi Bíróság 1995. november 16-án a már begyűjtött bizonyítékok alapján Radovan Karadžić és Mladić tábornokot „közvetlenül és személyesen” elkövetett háborús bűnök miatt vád alá helyezte.

Mivel Karadžićék még decemberben sem engedték meg a helyszíni vizsgálatot, a Biztonsági Tanács különrezolúciót készített elő Srebrenicáról, amelyben Karadžićékat keményen elszándékozta marasztalni. Az utolsó pillanatban azonban, 1995. december 18-án Vladislav Jovanović, Kis-Jugoszlávia nemrégii külügyminisztere, mostani ENSZ-nagykövete levélben kérte a bejelentett ülés elnapolását, mert – úgymond – Srebrenicában nem az történt, amit a rezolúciótervezet állít. Vladislav Jovanović szerint a Srebrenica környéki tömeggyilkosságokat nem a szerb, hanem a bosnyák katonaság követte el. Szerinte úgy esett, hogy Srebrenica eleste előtt a bosnyák katonák egy része le akarta tenni a fegyvert, másik része viszont folytatni akarta a harcot, s az utóbbiak kegyetlenül lemészárolták az előbbieket. Az áldozatok holttestét Mladić tábornok katonái találták meg Srebrenica eleste után. „Ez áll a bosnyák kormány propaganda-hadjárata mögött arról, hogy a térségben tömegesen tűntek el s tömegesen végeztek ki bosnyákokat” – írta szendén Jovanović.

A botrány is, a szégyen is határtalanul nagy lett. A Biztonsági Tanács tekintélyes tagjai sértőnek találták, hogy Jovanović hibbantnak nézte őket; mármint a józan ésszel ellenkező dajkamesékkal merészelte átmítani őket. Nemcsak saját hitelének, hanem Kis-Jugoszlávia minden hitelének az elkótyavetyélését is a fejéhez vágták. Volt, aki orwelli szövegnek mondta levelét.

Mint kiderült, Jovanović a karadžići adminisztráció hivatalos magyarázatára alapozta interveniáló irományát. A háborús bűncselekményekkel megvádoltak szolgálai csak ezt tudták uraik mentségére kiagyalni. Még mindig, az ENSZ-ben is akad szócsövük. Egy Jovanović.

A NEMZETNEVELÉS

1996. január 15-én. – „A világot két erő alakítja: az anyagi hatalom és a szellem. Anyagi hatalmunk viszonylagos. Szellemi szintünk erőt ad ahhoz, hogy olyan feladatokat, melyek nem haladják meg a magyarság anyagi képes-

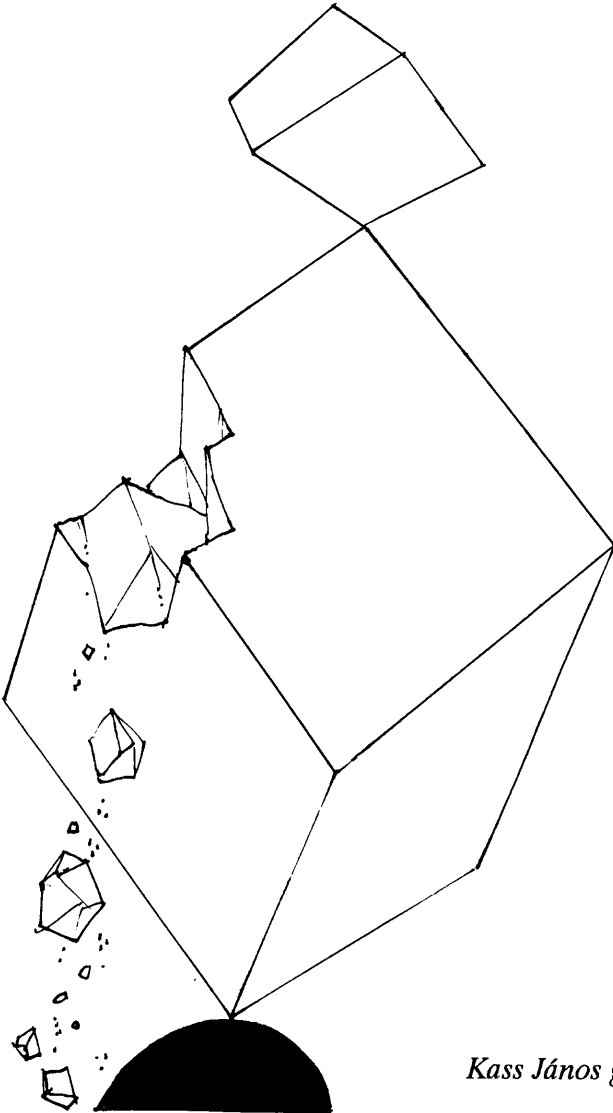
ségeinek felső határát, megoldjuk itt a Dunamedencében. De az anyagi hatalom végső értelemben mindig következése a szellemi vezetőszeretnek, melyre egy népet kijelölt tehetsége és a sors” – írta Márai Sándor 1942-ben. Mintha fél évszázad távolából tereferélne Fejtő Ferencsel arról, hogyan tekintünk a hatalmi igények és az „anyagi háttér” közötti összefüggésre, még ha netalán „szélsőséges erők” aspirációiról esne is szó.

De miként látta a háború utáni Magyarország sorsát a *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* című könyv szerzője, egy évvel annakutána, hogy Stevan Moljević úgy gondolta, magyarázattal sem tartozik, miért akarja Magyarországtól elvenni Pécsét, Szegedet, Baját. Moljević – kapzsiságában és tudatlanságában – el sem képzelte, mekkora darázs-fészekbe nyúlt. Neki még mindig az járt az eszébe, hogy a nyugati nagyhatalmak 1918-ban azért hagyták feldarabolni az Osztrák–Magyar Monarchiát, mert nem bíztak többé benne, hogy a délkelet-európai térségben el tudja látni „a kiegyensúlyozó erő” szerepét. Úgy gondolták, ezt a szerepet jobban elvégzi majd az erőegyensúlyba hozott kis utódállamok láncolata. Moljevićnak álmában sem jutott volna eszébe, hogy Európa arra a szerepre, amelyre az Osztrák–Magyar Monarchiát már alkalmatlannak találta, húsz év múltán a feldarabolt Magyarországot érdemesíti. Ha csak egy évet vár, és beleolvass a *Röpiratba*, Moljević láthatta volna, milyen nagy fordulat készülődik Európában. „A magyarság nemcsak a történelmi múlt jogain él itt és követel önálló, független állami létezést az európai erők összjátékán belül, hanem hivatása van. A magyarság jelenti Délkelet-Európában azt a kiegyensúlyozó erőt, amelynek hasznos és üdvös kihatásairól semmiféle új európai hatalmi konstelláció nem mondhat le” – írta Márai. Na, tessék! Mivel a Balkán Délkelet-Európában leledzik, Moljević megérthette volna, hogy a szerbség Balkán feletti hegemoniája hiú ábránd. Ha Moljević azt gondolta volna, hogy káprázik a szeme, továbblapozva láthatta volna, hogy fel kell készülnie a legrosszabbakra. Csak most láthatta, kivel húzott ujját. „Két nemzetnek lesz, meggyőződésünk szerint, rendkívül fontos szerepe az új, a minőségi verseny erkölcsi és anyagi katarziséban megújuló Európában: a magyarnak, Délkelet-Európában, és a franciának, Nyugaton” – írta Márai. S ha Moljević még mindig hitetlenkedett volna, négy lappal arrébb ugyanezt nyomatékosítva kellett volna tudomásul vennie: „Az új Európának Keleten és Nyugaton feltétlenül szüksége lesz arra a kiegyensúlyozó kulturális erőre, arra az öntudatos szellemi erőforrásra, amit a keleti területeken a magyarság, nyugaton a francia alkotó szellem jelent.”

Félő, hogy Moljević nem figyelt fel: swifti fogantatású gúnyiratot forgat a kezében. Erre nézve, bizonyosságul – ismerőseink esküdözése mellett – számtalan idézet hozhatnánk fel. De elég lesz talán ez az egy is: „E kényszerű fejlődés méretei oly csábítóak és lenyűgözőek, hogy minden nép helyesen cselekszik, ha már most, a háborúban iparkodik számot vetni szellemi és anyagi helyzetével, felméri erőit, s

megvizsgálja a képességeket és módszereket, melyek segítségével e minőségi versenyben egyszer részt kell vennie, ha nem akar a segédnépek, a másodrendű, inkább csak szolgálai és kisegítő népek történelmi statisztika-szerepére szorulni.”

Hiszen Márai kétségtelenül tudta, hogy abban az Európában, amelyet úgy rendeztek volna be, hogy uralkodó népek, kisegítő népek és szolgálai népek élnek benne együtt, egy percig sem lett volna érdemes élni.

Kass János grafikája